

Uvod

Kada se govori o ženskom subjektu u književnosti, osobito u kontekstu prijelomnih povijesnih razdoblja, otvara se ne samo pitanje tko govori nego pod kojim uvjetima govor nastaje, čime je sve uvjetovan te kako biva prepoznat, zapisan, vrednovan i – nerijetko – prešućen. Ova knjiga bavi se upravo tim uvjetima: središnjom napetošću između afirmacije i marginalizacije ženskog autorstva u razdoblju koje označavamo kao modernizam u smislu velike kulturno-povijesne epohe obilježene dramatičnim društvenim promjenama, transformacijama rodnih uloga, ratnim traumama i krizom identiteta.

U južnoslavenskim kontekstima prve polovice 20. stoljeća žene prvi put postaju akterice kulturnog polja u punom smislu: osnivaju časopise, udruge, književne salone i objavljuju žanrovski raznovrsne književne tekstove: zbirke pjesama, romane, eseje te drame koje se javno izvode. Sudjeluju u kulturnom prostoru ne samo kao tematizirane figure i tihe skrbnice za reprodukciju materijalnih uvjeta kulturnog stvaranja već i kao njegove suoblikovateljice. Taj proces nipošto nije linearan ni trijumfalan: uz afirmaciju dolazi i intenzivan otpor, odnosno institucionalno i simboličko ograđivanje ženskog pisanja te različiti pokušaji njegove marginalizacije. Autorice se često svrstava u sekundarni prostor „ženskog pisma“, ograničava ih se tematski, estetski i vrednosno – osobito u pogledu autorstva i autoriteta. Tu se razotkriva dvostruko opresivna narav zadanih rodnih uloga: autorice se istovremeno osuđuje zato što ne ispunjavaju limitirajuću rodnu ulogu koja im je nametnuta, optužuje ih se da nisu dovoljno žene, da pišu kao muškarci ili da čak njihove tekstove uistinu pišu muškarci, a istovremeno ih se osuđuje ako pokušavaju zadovoljiti nametnuti ženski stereotip jer on sam po sebi ima upisan status manje vrijednosti ili govora koji može biti samo trivijalan, diskvalificirajuće subjektivan, pretjerano emocionalan, odnosno nerazuman i svakako nebitan. Subjekt koji se pokušava artikulirati nailazi na sumnju, hijerarhijsko umanjivanje te tjeskobu kod postavljanja zahtjeva vlastite legitimizacije.

U tom okviru pitanje feminističke teorije subjekta postaje središnje: kako govoriti o subjektu koji nije dan, nego uvjetovan, uvijek već djelomično nedostatan? Feministička (književna) teorija – od Simone de Beauvoir i Adrienne Rich do Nancy K. Miller i Toril Moi – dala je snažne alate za kritiku identiteta utemeljenog na objektivizaciji, stereotipizaciji ili čvrstoj zadanosti upućivanjem na analizu konteksta njegovog formiranja. Ipak, ova knjiga polazi od stava kritičkog prema paradigmama potpunog rastakanja subjekta. Polemičkom kritikom idealističkih krajnosti poststrukturalizma koji subjekt svodi isključivo na diskurzivnu tvorbu, naglasak stavljam na one pristupe koji ponovno misle subjektivaciju: kao materijalno i povijesno ukorijenjen, afektivno oblikovan i

tekstualno pregovaran proces – od psihoanalize, tradicije drugog feminističkog vala, njezine kritičke revalorizacije, do novih marksističkih čitanja kao i pokušaja afirmacije novog realizma Tobina Siebersa.

Tekstovi koje analiziram – djela južnoslavenskih autorica poput Milice Janković, Jagode Truhelke, Zofke Kveder, Adele Milčinović, Isidore Sekulić i Fani Popove-Mutafove – otkrivaju širok spektar pokušaja da se subjekt osmisli, rekonstruira, iskaže i preživi. U njima se susrećemo s introspektivnim raslojavanjem, tjeskobom, maskeradom, melankolijom i religijskom sublimacijom; s ironijom, formalnim eksperimentom, povlačenjem pa i kapitulacijom, ali i s estetskom snagom koja prkosi uvjetima koji je žele umanjiti. Subjekt o kojem ovdje pišem nije idealan ni stabilan – on je često fragmentiran, povučen, nestabilan, ponekad rasut, ponekad svjesno (re)konstruiran u jeziku koji mu je stran, ali nužan.

Središnje poglavlje knjige analizira napetost između afektivnih režima (melankolije, boli, tišine i tjeskobe) i društvenih dispozitiva koji određuju tko može govoriti i pod kojim uvjetima. Posebna pažnja pridaje se momentima kada književni tekst postaje prostor u kojem subjekt pokušava preživjeti – ne samo u životnom nego i u simboličkom, diskurzivnom smislu.

Umjesto zatvaranja u teorijsku shemu ili potragu za jedinstvenim modelom subjektivacije, ova knjiga nudi niz čitanja u kojima se pokušavaju čuti napetost, povlačenje, prekid, šutnja, ali i otpor i afirmacija ženskog glasa. Pritom se ne traži čisti subjekt, nego figure koje govore iz nestabilnosti, iz tišine, iz pukotine jezika – figure koje pokazuju ne samo što znači biti subjekt u tekstu nego i pod kojim uvjetima taj subjekt biva dopušten, prepoznat ili odbijen. U konačnici, u središtu ostaje pitanje: gdje, kako, za što i protiv čega subjekt može govoriti kao ženski?

**Gotovo svi prijevodi stranih izvora u ovom radu su moji.¹ Izbor samostalnog prevođenja proizlazi kako iz težnje za preciznim tumačenjem izvornika, tako i iz činjenice da za mnoge citirane tekstove hrvatski prijevodi nisu dostupni ili su meni bili otežano dostupni u razdoblju pisanja rada. Pri tome izražavam puno poštovanje prema postojećem prevoditeljskom radu.*

1 Izuzetak je jedino rad Renéa Girarda *Nasilje i sveto*, za koji koristim srpski prijevod u izdanju Književne zajednice Novog Sada, 1990.